

NIKÁPOLY.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

A tizennegyedik század utolsó tizedének elején újból jelentek a törökök a Dunánál, elfoglalták Viddint, Szilisztriát, Nikápolyt, és a bolgár fejedelmet elfogták. Minden jel arra mutatott, hogy ezzel nem sokáig fogják beérni s hogy Magyarországon át Közép-Európát is meglátogatandják. 1393—94 ben Zsigmond tevékenységét a belzavarok és Lengyelország magatartása annyira igénybe vette, hogy a déli határon fenyegető ellenségre alig gondolhatott.

Ha meggondoljuk, hogy a töröknek ebben az időben már nemcsak hogy állandó hadserege volt, de abban a gyalogság számottevő helyet foglalt el és hogy a magyar honvédelem átalakulásban, szervezetlen volt, lehetetlen a veszedelmet fel nem ismerni. Zsigmond jól tudta, hogy az a haderő, a melylyel rendelkezik, nem lesz elég erős a törökök feltartóztatására, s diplomatai úton minden lehetőt elkövetett, hogy az ellenséges indulatú hatalmakat kibékítse és hogy szövetségeket szerezzen. Ez sok időbe és fáradságba került. Az idő megváltozott volt. A XIV. század végén a pápához fordulni, hogy az vétesse föl az európai nemzetekkel a keresztet, már hiába való dolog volt. A pápai hatalom nemcsak hogy hanyatlott, de meg is oszlott. Két pápa volt. Anglia, Magyar-, Lengyel-, Olasz- és Németország IX. Bonifaciust ismerte annak, XIII. Benedek pedig a spanyolok, francziák, nápolyiak és siciliak pápája volt.

1394-ben a törökök visszafogtalták a dunamenti erősségeket, köztük Kis-Nikápolyt is és a következő évben Konstantinápolyt, Európa lakatjának, a Balkán félszigetnek kulcsát is ostrom alá

fogták, most már a veszedelem közvetlenné vált s nemcsak a bizanti császár kérése, de az önfentartási ösztön is tette sarkalta Zsigmondot, ki bizonyára tudta, hogy a török, ha Konstantinápolyba vette magát, még veszedelmesebb lesz, mint eddig volt.

Zsigmond 1395-ben Kanizsay Miklós tárnokot¹⁾ Franciaországba küldte, hogy a lovagság virágát, a francia nemességet, ügyének nyerje meg, illetőleg figyelmeztesse, hogy az iszlám fegyverei nemcsak őt, mint Európa délkeleti végeinek természetes őrét, de az egész keresztény világot fenyegeti. Kanizsay ügyes negocia-tor volt, tudta, mivel lehet rájok hatni s elmondta azt, a mit Bajezid izent, vagy azt gondolta, hogy a jó hazugság kellő időben hasznos dolog s rá fogta, hogy azt izeni, hogy Rómában Szt.-Péter templomának oltárán fogja lovát megabrakoltatni.²⁾

Kanizsay innen Rómába ment IX. Bonifaciushoz, hol szives fogadtatásban részesült, de mást a tehetetlen pápától nem eszközölhetett ki, minthogy az Boszniában, Horvátországban, Dalmacziában és Szlavoniában keresztes hadjáratra buzdította híveit a papok által.

A király levelet írt a német lovagrend és a johanniták nagymestereinek. Mircse oláh vajdát is rávette, hogy bármely ellenség, de különösen a török ellen vagy személyesen vezérelt sereggel, vagy ha a király nem maga száll táborba, támogató csapatokkal fogja segíteni. Mircse ezt saját és nemeseinek nevében is esküvel fogadta Brassóban.³⁾

Vörösoroszországra való jogairól Új-Szandeczben 1394 július 24-én lemondott⁴⁾ azért, hogy az ellenséges indulatú Wladislaw lengyel királyt, Hedvig férjét, kibékítse s megnyerje ügyének.

¹⁾ Fejér X. 4. pag. 54. — Pray dissertat. in Annal. Hung. pag. 143. Froissart Tome III. livre IV. chapitre XLII. püspöknek mondja. — Köhlert valószínűleg ez vezette arra, hogy az esztergomi érseket említse, mint a követség vezetőjét.

²⁾ Oeuvres de Froissart p. par Kervyn de Lettenhove. T. XV. p. 216. «que il le venroit combatre ou mylieu de son pays et chevaucherait si avant que il venroit à Romme et feroit son cheval mengier avoine sur l'autel Sainé Pierre à Romme.»

³⁾ Fejér. X2. 271. lap.

⁴⁾ Fejér. Codex dipl. X2. 177. és X8. 380. 1.

A francia király — mint az összes keresztény királyok feje — (chef de tous les roys chrestiens de ce monde) örömmel engedett a magyar király felszólításának és levelét megismertette minden hűbéresével.

Mikor a magyar követség Párisba ért, a királyi udvarban volt a burgundi fejedelmi páron és idősebb fiúkon, a még akkor lovaggá nem avatott 22 éves nevers-i grófon kívül Guy és Guillemme de la Tremouille, Vienne-i János az admirális és a francia birodalom számos zászlósa és lovagja. A harczias burgundi fejedelemnek kapóra jött az alkalom, hogy fiát kitüntesse s azon volt, hogy a kereszténység védelmére küldendő francia hadak vezérévé tegye s hogy a hitetlenek ellen való háborúban nyerje el az a lovagi sarkantyút. A francia király örömmel teljesítette a burgundi herczeg kérését.

Ennek hírére nagy lelkesedés kapta el a francia nemességet, a mely arról álmódzott már, hogy Bajezidet megverve, Syrián át meg sem áll a szent földig.

Kanizsay látva, hogy küldetése mennyire sikerült, örömmel adott hírt róla királyának.

A nevers-i gróf kíséretében voltak: ¹⁾

Messire *Philippe de Bar*, negyedmagával lovag és 6 fegyvernökkel, *Vienne-i János* admirális harmadmagával lovag és 5 fegyvernökkel, Messire de la *Tremouille* nyolczadmagával, a burgundi maréchal negyedmagával, Messire *Oudart de Chaseron* harmadmagával, *Jehan de Sainte-Croix* harmadmagával, *Guillaume de Merlo* harmadmagával, *Gieoffroy de Charny* harmadmagával, *Elyon de Meilhat* ²⁾ harmadmagával, *Jehan de Blaisy* fegyvernökével, *Henry de Montbeliard* másodmagával lovag és 2 fegyvernökkel, *Chastelbelin* másodmagával és 2 fegyvernökkel, *Guillaume de Vienne* másodmagával és 2 fegyvernökkel, *Jacques de Vienne* ugyanolyan kísérettel, *Jacques de Vergy* harmadmagával, *Thibault de Nuefchastel* harmadmagával, *Guillaume de Vergy* és fivére másod-másodmagukkal, *Henry de Salins*, *Henry de Chalon* másod-

¹⁾ A dijoni levéltárból Bandot levéltárnok feljegyzései után. Buchon. Froissart. J. III.

²⁾ Helyesebben Neilhac.

magával lovag és 2 fegyvernökkel, *le Haze de Flandre* harmadmagával, *le sire de Ray*, Montbeliart Henrik feleségének testvére, továbbá: *Messire Berthaut de Chartres*, *Loys de Geay* és egy fegyvernök, *Jehan des Boves*, *Cort des Essars*, *Girard de Ragny*, *Raoul de Flandre*, *Jacques de Pontaillier*, *Jehan de Pontaillier*, *Jehan de Savoisy*, *Philippe de la Tremouille*, *Louis Zebenenghem*, *Philibert de Villers*, *le sire Graville* harmadmagával, *le sire de Plancy* másodmagával, *Messire Jacques de Cortjamble*, *Jehan de Coux*, *Hugues de Monneton*, *Philippe de Mussy*, *Jehan de Rigny*, *de Maumes*, *Fouque Paynnel*, *le Galois de Renti*, *Antoine de Bolone* harmadmagával, *Messire Anceau de Pommart*, *Henry de Rye*, *Jehan de Saint-Aubin*, *Jehan de Montaubert*, *Jehan de Ponnele*, *Jehan de Tauque*, *Charles Destouteville*, *Jehan de Granson*, *de Ver* másodmagával, *Jean le Sarrasin*, *Jean de Saint-Germain*, *Le Petit Braqueton*, *Boelin Villiers*, a *Chastillon-i seigneur* fia másodmagával, *messire Raoul de Rayneval* másodmagával, *le sire de l'Espinace*, *le sire de Montigny*, *Messire Loys de Giac* fegyvernökével, *Messire Gauvanet de Bailleur* másodmagával, *Le Normandie*, *Damas du Buxeul*, *Briffaut*, *Robert de Ardentín*, *Guillaume Breteau*, *Monnoier*, *Montaubert*, *Jehan de Sercus*, *Rochechoart*, *Anceau de Villiers*, *Guillaume de Vautraux*, *Jehan de Cepeaux*, *Simon Breteau*, *Gauvignon*, *Guillaume de la Tremouille*, *Conestable Loys Done*, *Estienne de Monsajon*, *Victor Bastard de Flandre*, *Estienne de Germigny* (escuier d'escurie), *Jehan de Granson*, *Le Porcelot de Besançon*, *Thomas de Carruvel*, *Mathe Lalemant*, *Enguerramet*, *Cloux le Bahaignon*, *Guillaume de Lugny*, *Jehan de Ternant*, *Bertran de Saint-Chatier*, *George de Rigny*, *Pierre de la Haye*, *Jehan de Pontaillier*, *Tierry de Saint-Soigne*, *Jehan de Germigny*, *Guillaume de Craon* másodmagával, *Regnaut de Flandre*, *Guillaume de Nanton*, *Batetau*, *Maubuisson*, *le sire de Garenciers* fia, *Rasse de Rancy*, *Madame de Malurouc* fia, *Huguelin de Lugny*, *Mathery*, *Pierre de la Tremen*, *Gruthuse*, *Jacques de Buxeul*, *Toulongon*, *Muart*, *Jehan Bugnot*, *Tajaut*, *Robin de la Cressonnere*, *Copin Paillart*, *Jehan Huron*, *Philippot de Nauton*, *Bonneu*, *Guillaume d'Aunoy*, *Chiffreval*, *Jehan de Blaisy*, *Rase de Tauques*, *Nule de Condeburch*, *Robert Gaudin*, *Octeville*, *Jacquot de Saux*, *Le Beque de Rasse*, és a következő tíz archers:

Laurens Cogniguchant, Donat du Cops, Ogier Bloet, Jehan Carnes, Jehan Robichon, André (a kis archer), *Gadifer, Brocart, Berthelot de Revel, Adam Pasquot*, továbbá husz arbalestriers, kiknek neve nincs följegyezve.

Az élelmezést és szállást rendezők, kik előre mentek: *Simon Breteau* udvarmester, *Guillaume Breteau* pennetier, *Jehan de Ternant* eschancon (pohárnok), *Robert del a Cressonnere, Copin Paillart* escuyer de cuisire (szakácsmester), egy mézsáros és az aprómarhafelügyelő.

Elrendeltetett, hogy mindenki Dijonban legyen ápril 20-án, a hol minden lovag 40 frtot, minden fegyvernök 20 frtot és minden archer 12 frtot fog kapni havonkint. Április végén az út megkezdése végett Montbeliartban ¹⁾ lesznek.

A nevers-i gróf tanácsadóivá rendeltettek, első sorban: Messire *Philippe de Bar*, az admirális, Monsieur *de la Trémoille* Messire *Guillaume de la Tremoille*, Messire *Oudart de Chaseron*, továbbá, ha neki tetszeni fog, Monsieur *de Bourbon*, Messire *Henry de Bar*, Messire *de Couxi*, a connétable, *Bossicaut* maréchal, továbbá szintén ha jónak látja: Messire *Henry de Montbelliard*, Messire *Guillaume de Vienne*, Messire *Henry de Chalon*, Messire *de Chatelbelin*, Messire *de Longvy*, Messire *Guillaume de Merlo*, Messire *Elion de Neillat*,²⁾ Messire *Jehan de Trye*, továbbá Messire *Guillaume de Merlo*, Messire *Jehan de Blaisy*, *Jehan de Sainte-Croix*, *Elion de Neillat*,³⁾ *Guillaume de Vienne*, *Giuefroid de Charny*.

A nevers-i gróf lobogóját (bannière) *Philippe de Mussy* fogja tartani, ki mellé *Courtjambles, Jehan de Blaisy, De Buxeul*. Pantartó *Gruthuse*, kísérői *Nanton* és *Huguenin de Lugny*.

Fegyelmi szabályok:

A zenebonát okozó nemes lovától és szerszámától fosztásék meg.

A szolga, ha késel, kezét, ha pedig lop, fülét veszti.

Burgundi János semmit sem kímélt, hogy az expedíció

¹⁾ Montbeliard város a hason nevű grófságnak volt székhelye, most az egykori Franche-Comté egy részéből és a Montbelliard grófságból alakított Doubs département-ban a négy arrondissement egyikének főhelye.

²⁻³⁾ Helyesen Neillac.

hiányt ne szenvedjen, 120,000 arany koronát hajtattott be, ehhez Flandria 65 ezer nobles-al, a burgundi hercegség 40 ezer frankkal, a burgundi grófság 14,230, Artois, Nevers és Rhetel grófságok 10—10 ezer livres-el járultak.

1396-ban Elzászon és Németországon keresztül Ausztriába értek, a hol a herceg szívesen látta őket. Ezután júniusban a Duna mentén Budára mentek, a hová a német urak is eljöttek, nevezetesen: Ruprecht pfalzi gróf, Friedrich a nürnbergi várgróf, Cilly Hermann, a mümpelgradi gróf és a katzenelenbogeni grófok, hozzájuk csatlakoztak még lengyel és cseh lovagok is. A német lovagrendet nürnbergi János, a johannitákat a németországi bailli. A nagymester Neilhac Philibert Rhodusból hajón vala jövendő.

A magyar urak közül Zsigmond körül találjuk Gara Jánost, Kanizsai Jánost, Miklóst, Bebek Ditriket, Pásztohai Jánost, Perényit, Forgácsot, Maróthi Dénest, Kapolyi Jánost, Semsey Lászlót és testvérét stb.

Budáról a derekhad a Vaskapun keresztül Oláhországba ment,¹⁾ de mert valószínűleg a birodalom különböző részeiből való csapatoknak más út volt előnyösebb és mert a szerb segélycsapatokért is menni kellett, más úton menetelő csapatokról is emlékeznek a források.²⁾ A Dunán Orsova fölött kellett átkelniök, ezt mutatja a Vaskapuszoroson át vezető út, mely Orsovánál torkollik a Duna völgyébe és az a körülmény, hogy első működésük Orsova ostroma volt, honnan Viddin és Rahova³⁾ alá mentek.

A francia Froissart az átkelés utáni események elbeszélését következőleg kezdi: «Mikor a keresztények mind átkeltek volt és

¹⁾ Lettenhove, Froissart, L'armée chrétienne traversa les Portes de Fer. Schiltperger.

²⁾ Szalay, Aschbach, Köhler továbbá Kanitz:

«Ein Theil zog durch Serbien der von Sigmund befehligte durch den Eisernen Thor-Pass Siebenbürgens, bei Nicopoli vereinigten sich die getrennten Theile des Heeres.

³⁾ Kanitz Orsova, Viddin, Rahova, Szalay Orsova, Viddin, Aschbach Orsova, Viddin, Schiltperger, Thuróczi Orsova, Viddin; Les faits du marechal de Boncicant Baudins (Viddin) és Raco (Rahova). Buchon helytelenül mondja, hogy Raco, Rachova-nak is nevezik Orsovát, Raco-Rahova a Duna partján van Viddin és Nikápoly között.

senki sem maradt a túlsó parton, Törökország határánál találták magukat, mindnyájan örültek, mert harcolni vágytak. Tanácsot ültek s elhatározták, hogy Comete (sic) törökországi várost fogják ostrom alá. A mit határoztak, meg is tevék s körül fogták, a mi könnyen ment, mert lapályban, egy hajózható folyam mellett van, melyet Mète-nek neveznek, mely Törökországból jön s a tengerhez közel ömlik a Dunoe-ba (Duna).» (Következik a Duna leírása.)

Az a körülmény, hogy a Dunán való átkelés után közvetlen mondja megtörténtnek Froissart ezt az ostromot, arra mutat, hogy e csodálatos név alatt Rahovát kell értenünk, habár az nem fekszik olyan folyó mellett, mely közel a tengerhez ömlik a Dunába. Sem a régi, sem az újabb térképen Comete-hez és Mete-hez hasonló nevű várost, illetőleg folyót nem találtam. Meg vagyok győződve, hogy Comete = Rahova s nem egy olyan város, mely közel a tengerhez a Dunába ömlő folyó mellett volt, mert ha ilyent ostromolnak, akkor egy Nikápolytól keletre fekvő ponton kellett vala a Dunán átkelniök s Rahova, Viddin és Orsova soha sem kerülhetett volna hatalmukba, mert azokhoz csak Nikápoly után lehet jutni, ott pedig vége szakadt működésüknek. Minden jel arra mutat, hogy az a város, melyet közvetlen átkelésük után ostromoltak, Nikápolytól nyugatra volt, már pedig ezen a tájon olyan — Törökország belsejéből eredő folyó nincs, mely közel a tengerhez ömlik a Dunába. Orsova és Viddin ostrom nélkül került kezükbe, az első ostrom pedig Rahovánál volt.

Az átkelés «lege artis» nyolcz nap alatt történt, a hozzá való előkészületek jó eleve megtétettek, úgy hogy az oda érkezett sereg mindent készen talált. Ha Fuy de Blois névtelen szolgája ¹⁾ szavainak hitelt adhatunk, hidakat is vertek ²⁾ a Dunán, abban pedig Froissart feljegyzései ³⁾ is egyeznek vele, hogy az átkeltek táborba szálltak s megvárták, míg az utolsó ember is átkelt.

¹⁾ Kézirat az Arembergi herczeg, és Ashburnham lord könyvtáraiban. Közölte K. de Lettenhove.

²⁾ ... et passèrent tous à barges, nefis et à pons, qui y avoient esté fois et ordonnès grant temps elevant pour le passage.

³⁾ ... et mirent plus de huit jours avant qu'ils fussent tous outre; et à la mesure qu'ils passaient ils se logèrent, et tous attendoient l'un l'autre. Buchon. Froissart III. p. 238.

Orsova es Viddinen kívül, Szalay szerint, még több apróbb vár könnyű szerrel került a keresztények kezébe, előbbiben 300, utóbbiban 200 embert hagyva hátra, Rahovához értek, a mely komolyan állott ellent, ezt meg kellett ostromolni. az ostrom sikeres volt, az őrség kardélre hányatott. Erről az ostromról Froissart azt jelenti, hogy körülvették s többször rohanták meg, az őrség jól védekezett, mert remélte, hogy Bajezid (Amorath-Baquin), az ő urok, rövid pár nap alatt megérkezik fölmentésükre, de hiába, mert csak nem jött, a vár a keresztények kezébe került, kik nagy öldöklést vittek véghez emberekben, asszonyokban, gyermekekben egyaránt.

Ezután Nagy-Nikápolyhoz értek, hol a különböző utakon jött seregrészek egyesültek.

Most két kérdés merül föl és pedig, hogy hol volt az a Nagy-Nikápoly, s hogy mikor történt a csata? Az elsőre nem oly nehéz a felelet, mint a másodikra, meg fogjuk látni.

Két nézet van. Az egyik szerint Nagy-Nikápoly a Dunánál volt az Aluta vízének¹⁾ a Dunába való szakadásával szemben, a másik szerint a Rusica folyó mellett, a mostani Nikup falunál, a mely Tirnovától északnyugatra 17 kméterre, tehát a Dunától körülbelül 57—60 kméterre fekszik.

Lássuk, hogy e két nézet mire van alapítva. Azt a nézetet, hogy a Zsigmond és Bajezid közötti csata a Duna melletti Nikápoly-nál volt, a következők támogatják :

A Fejér-féle Codex diplomaticus X. kötetének CC. oklevele után következő alábbi szavak: E diplomate Simoni Rozgon dato anno 1412. Est Nicopolis major in dextra Istri ripa, minori in sinistra opposita, non procul ab Alutæ fluvii ostiis». Bonfinius következő szavai: ²⁾ «ab una Istri ripa (dextra) majorem, ab altera, (sinistra) minorem Nicopolim esse sitam». A mostani Nikápolylyal szemben a Duna jobb partján, Moltke szerint,³⁾ még az 1828. 9-iki orosz háború idejében is volt egy vízi árokkal és tornyokkal megerősí-

¹⁾ Nem a Sil, mint Szalay mondja.

²⁾ Dec. III. Lib. II. p. 403.

³⁾ Der Russisch-türkische Feldzug 1828/9. E hídfő rohammal való megvételénél 32 ágyú és 5 zászló esett az oroszok hatalmába.

tett hídfő, melyet Malinovszky tábornok 1829 januárius 25-én rohammal vett be. Kanitz valószínűnek tartja, hogy ez volt az a Kis-Nikápoly, mely az 1392—1396-iki magyar hadjáratokban szerepelt.

Regibb térképeken, például Valk térképén Nikápolylyal szemben egy «Civita piccola»-nak nevezett helység látszik. Chalcocondylas szerint Bajezid tábora 40 stadionra volt a Dunától,¹⁾ a mi 7·36 kternek vagyis körülbelül 1 mfdnek felel meg.

Dlugoss²⁾ dunai átjárókról beszél Nikápoly közelében; már pedig az ettől a folyótól körülbelül 57—60 kilométerre fekvő Nikup közelében nem lehettek ezek az átjárók.

Schiltperger következő szavai: «und do Er (Sigmund) ze wasser und ze land XVI tag vor (Nihopoli gelag)» stb. és: «Und der (könig) zoch für ein ander Statt die heisst schiltaw; man nent sie aber in haidnischer sprach nikopoli». Ezt megerősítik a régibb térképek, például Valké, hol az a város, a mely a mai Nikápoly helyén az Aluta-torkolat közelében a Duna jobb partján Sciltaronak, a Scutter-félén «Sciltara»-nak van írva.

A névtelen Tevárikh-i-ál-i oszmán: . . . Nigebolihoz közel levő helyről éjjeli támadást intézvé, az átkozott királyt egész hadával a Dunának szorította és így tönkre tette.³⁾

Szead-Eddin: . . . siettékben a Duna vizébe rohantak, ki a mély folyóba halt bele, stb.

Idrisz és a Bajezid fethnaméja szintén a Duna melletti Nikápolyt értetik.⁴⁾

Ott a hol a Ruscita mellett, Nikup falu áll középkori építke-

¹⁾ II. könyv, 75. lap.

«στρατοπεδευομένων δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ ἐπὶ σταδίου τεσσαράκοντα».

1 római mf. = 1478·7 méter, 1 római mfdre 8 stadiont számítottak, tehát 1 stadion $\frac{1478\cdot7}{8}$ m., 40 stadion = $\frac{40\cdot1478\cdot7}{8}$ m. = 7373·20 m., a mi közel jár 7·5 kilométerhez, ez pedig 1 földrajzi mf.

²⁾ Hist. Pol. Liber. X. 145. l. . . . et hungarorum primoribus cum Sigismundo hungarorum rege, ad vada Danubii, qui in *propinquo* circa Nicopolim decurrit.

³⁾ II. 30. levél Thúry: Török Történetírók I.

⁴⁾ Thúry.

zések maradványaira Kanitz nem talált s határozottan állítja, hogy itt a törökök idejében vár nem lehetett.

Ha a csatater Nikupnál lett volna, a Duna közelségéről oly közvetlenséggel nem beszélhetnének a források és Zsigmond menekvése a Dunán várakozó hajókra oly könnyen nem történt volna, minden viszontagság nélkül. Ha Zsigmondnak azon az 57—60 kmnyi úton kellett volna menekülnie, a mely Nikuptól a Dunához vezet, aligha el nem fogják vala s ha megis menekül az annyi viszontagsággal történt volna, hogy egyik-másik forrás emlékeznek róla.

És mire alapítják állításukat azok, kik abban a nézetben vannak, hogy a nikápolyi csata a Rusicá melletti Nikupnál volt?

Slavejkov bolgár, történetíró, arra, hogy a Borus és Nikup közötti térségen látható tumulusok közelében sok emberi csontvázra lehet akadni, Brunn odessai professor, szintén erre a körülményre. Ez pedig oly gyenge alap, mely nem tarthatja magát. Nikápoly vár volt a XIV. évszázad végén és pedig olyan vár, melyet a keresztény sereg több napig ostromolt, hiába. Az ilyen vár nyom nélkül el nem tűnik a föld színéről, már pedig Kanitz ezen a tájon talált ugyan római építkezések nyomára, de sem bolgár sem bizantiakra¹⁾ nem.

Azt hiszem, hogy az idézettek elég világosságot vetnek a dologra, és hogy aligha fog valaki akadni, a ki Slavejkov és társaival a nikápolyi csatater a Rusicánál keresse, mert a szemtanú Schiltperger félreérthetlen szavait Kanitz kézzel fogható adatokra alapított kombinációi s a források nagyobb részének adatai annyira megerősítik, hogy lehetetlen mást hinni, mint a mit Slavejkov és társai előtt kevés kivétellel mindenki nem csak hitt, de tudni vélt, tudniillik, hogy a nikápolyi csatát a Duna mellett vívták.

Másképen áll a dolog az évszámmal.

Nesri («Tarikh-i-ál-i oszmán») az oszmán ház történetének III. 99-ik levelében azt mondja, hogy a Nikápoly alatti csata a

¹⁾ Szerinte itt volt az a Nikopolis, melyről Jornandes azt mondja, hogy Trajanus azt a szarmaták feletti győzelmének emlékére építtette, és a melyet nem kell azzal a szintén Trajanus építtette Nicopolissal összetéveszteni, mely a Nestus (Karaszu) mellett fektűt.

hidsre 797-ik esztendejében történt, a 797-ik esztendő pedig a keresztény számítás szerint 1394 október 27-től 1395 október 15-ig tartott, szerinte tehát a csata *1395-ben* lett volna. A csata leírásából látni, hogy az író azt az elhatározó eseményt érti, a melyet közönségesen nikápolyi csatának neveznek és sem Nikápolynak a törökök által történt visszafoglalását 1394-ben sem Kis-Nikápoly 1395-iki ostrommal való megvételét.

Idrisz 1395-ben mondja, hogy volt. Szead-Eddin Történetek Koronájában azt olvassuk, hogy «798-ban 130,000 főnyi hitetlen magyar megtámadta Nigebolit. A hidsre 798-ik éve pedig 1395 október 16-tól 1396 október 4-ig tartott. A csata lefolyása teljesen megegyezik a végzetes nikápolyi csata többi leírásával. E szerint tehát a csata lehetett *1396 szeptember 28-án*.

Ez az egyetlen török író, a kinek adatai megengedik az 1396. esztendőt, de csakis azért, mert hónapot és napot nem említ.

Thúry Török Történetírók I. kötetének 120-ik lapján a jegyzetek között Szead Eddint is azok közé számítja a kik az 1395. év mellett nyilatkoznak, a mit határozottsággal nem lehet állítani, mert a 798. év nagyobb része az 1396-ik évvel esik össze. Ez különben valószínűleg tollhiba, mert ugyancsak ő mondja az 50-ik lapon, hogy a 798-ik év 1395 október 16-tól 1396 október 4-ig tartott.

Bajejid fethnaméjában¹⁾ pedig azt olvassuk, hogy «az 798 ik év Szafár havának 11-én, pénteki napon, (798 szafár hó 11-ike csütörtökre esett) mind a két részen fölállítván a csatarend stb. Ez után pedig következik az ütközet leírása, mely tökéletesen reá illik a szóban forgó nikápolyi csatára. E fethname szerint tehát a csata 1395 november 25-én lett volna.

A keresztény írók a következőket mondják:

Chalkokondylas az 1396-ik év eseményei közé sorolja.²⁾

Bonfinius³⁾ ... «Kal. oct. anno». 1396 ...

Thuróczi ... sui regni decimo, dominicæ autem incarnationis

¹⁾ Fethname = az idegen államok fejeihez s a birodalombeli főméltóságokhoz intézett hivatalos levél, melyben a szultán győzelmét tudatja. Feth = győzelem, náme = levél.

²⁾ Niebuhr. Chalkokondylas. 75., 76. lap.

³⁾ Decad. 3. lib. 2.

MCCCXCVI anno circa festum videlicet Sancti Michælis arhangeli in campo castris Maioris Nicapolis suacastra fixit, stb.¹⁾

Froissart «lundi devant le jour Saint Michel au mois de Septembre 1396».²⁾

Sansovino, «1395 la vigilia di St. Michael».

Schiltperger 1394. (Sch. jóval az esemény után emlékezetből írt.)

Ortelius 1395.

A brassói egyház Annaleseibe «Anno 1396 Sigismundus infeliciter pugnat ad Nicopolim contra Baiazitem sept. 28.»

Bulliald Ducas 1649-iki kiadója utóbbinak XIII. fejezetéhez írott megjegyzéseiben: «Turcorum annales. quos sequitur Leunclavius, illam Christianorum stragem editam a Musulmanis tradunt anno Hegiræ 794, qui coepit anno Christi 1391 Novemb. 29. fer. 4. quapropter pugna illa commissa est anno Christi 1392. Turcorum chronologiam sequutus est Calvisius in prima editione: sed perperam scribit anno 1391 novemb. 27 coepisse annum Hegiræ 794. fortasse error est typographicus: in posteriori vero editione ad annum 1396 transtulit quare vero Turci anno Hegiræ 794 hocce praelium commissum esse scripserint, causam, ut mihi videtur, valde probabilem adducam. ex hist. Hungarica Bonfinii decad 3, lib. 2 constat Sigismundum Hungariæ regem post cæsum profligatumque Walachorum Turcorumque exercitum, Nicopolim *minorem* obsedissee et expugnasse anno Christi 1392, hanc cladem a suis passam ut ex annalibus suis expungant Turci, anno 1392, quo eorum exercitus cæsus est, praelium Nicopolitanum adsignant, insigne Christianorum strage ac caede: duas ergo pugnas confundunt, et sibi prosperam in annum 1392 transferunt, ut improperæ memoriam oblitterent, his adversantur Froissardus loco citato qui accidisse ait anno 1396 die Lunæ seu feria 2 ante festum S. Michælis, qui fuit Septembris 25, quoniam anno illo fuerunt litteræ dominicales B. A. Bonifinius decad. 3. lib 2 contigisse ait cal. Octob. anno 1396. Brassoviæ seu Coronæ in Transylvania in ecclesiæ parietibus ita scriptum legitur». Anno 1396 Sigismundus

¹⁾ Schwartner Tom. I. Pars I. p. 222.

²⁾ Livre IV. Chapitre LII.

infeliciter pugnat ad Nicopolim contra Baiazitem Septemb. 28, ita refertur in volumine Scriptorum hist. Hungaricæ. His Maurus Orbinus in Slavorum historia consentit. Buntingus et Ubo Emmius in chronologia anno 1395 contigisse scribunt. at Phranzes, quem hactenus Latine solum habemus, illum cladem ad annum mundi 6900, id est Christi 1392 refert et Turcicis congruit Annalibus. ubi notandum etiam Phranzem post pugnam illam Nicopolitanam, Christianis tam lugubrem, Manuelis in Italiam discessum, ut et Ducam collocare. ex hist. Veneta constat anno 1395 Manuelem Constantinopoli solvisse et Venetias accessisse; quod si huius profectio cladem ad Nicopolim secuta est, annus praelii Nicopolitani antecessit annum 1395. quomodo conciliari possint ista, non video: sed nostris auctoribus fidendum potius existimo, qui accuratius, et hoc loco meliori quam Turci fide tempora observarunt.»¹⁾

Dlugoss első kötetének VIII. könyvében az 1396-ik évre, második kötetének X. könyvében az 1395-ik évre teszi. Én a körülményeket s az írók megbízhatóságát tekintve az 1396-ik évet tartom a helyesnek, habár a hivatalos fethname világos szavai kétkedésre szolgáltatnak is okot.

A keresztény hadak számára nézve is eltérők az adatok, mint azt az alábbi kimutatásból láthatni:

Forrás	magyar	francia
Froissart.....	60,000	
Schiltperger.....		6,000
Le Religieux de Saint-Denis	40,000	
Aschbach.....		10,000
Chalkokondylas.....		4,000 lovas és a kíséret

Az összes keresztény hadak erejét Schiltperger 60,000-re, Sansovino és József rabbi 80,000-re (köztük 20,000 lovas), Vertot 12,000-re, Froissart 100,000-re (köztük 60,000 lovas), Idrisz 130 ezerre, Bajezid fethnaméja 110—120 ezerre teszi.

E szerint, ha a biztosan tévedő Vertot-t nem számítjuk, az adatok 60 és 130 ezer között váltakoznak.

¹⁾ Niebuhr Ducas Ismael. Bullialdi ad Ducas Hist. not. 35. lap.

²⁾ J. Dlugossii Hist. Pol. Lipsiæ 1712., 1158. lap.

³⁾ J. Dlugossii Hist. Pol. Lipsiæ 1712., 146. lap.

Nem igen tévedünk, ha azt mondjuk, hogy a keresztények hada 100,000 főnél nem volt több, mert ha a francziák 6000-en, az egyéb nemzetbeliek 20,000-en s a magyarok 60,000-en voltak, az 86,000-et tesz ki, Mircsa hadát pedig szintén vehetjük 10—14 ezerre.

A török hadak összes létszámát:

Froissart	200,000
Schiltperger	200,000
Sansovino	300,000
József rabbi	300,000
Le Religienz de Saint Denis szerint 24,000 gyalogos, 70,000 rendes lovas és 8000 irregularis lovas	102,000-nek mondja.

Ezeknek az adatoknak a különbsége onnan ered, hogy a négy első mind azt a népet számítja, a mely a sereggel jött a saint-denisi barát pedig csak a harczolókat; ebből látjuk, hogy a két szemben álló sereg között csekély különbség volt számra, de annál nagyobb értékre és szervezetre nézve.

A magyar haderő szervezete átalakulóban, tehát szervezetlen volt, az oszmánoké pedig szervezett. A keresztény hadakban sem a szervezés, sem a vezetés nem volt egységes, a törökben pedig mintaszerű volt mind a két említett tényező.

A nyugatról jött segítő csapat saturálva volt lovagi eszmékkel s ennél meg fegyverzetének nehézségénél fogva képtelen volt a törökök ellen sikerrel harczolni.

A magyar király hadaiban pedig kétféle volt a fegyverzet és kétféle a hadviselés is.

A nagyobb tömeg könnyű fegyverzetű volt és hű a régi harczmodorhoz, a kisebb rész, a gazdagabbak, nyugati divat szerint voltak felszerelve, fegyverrel ellátva és ennek megfelelően harczoltak.

A török hadsereg már ebben az időben két részből állott: állandó hadseregből, melyhez lovasság (szipahi) és gyalogság (janicsari) tartozott — és a hűbéres hadakból. A nagyobb hűbérek (szaim) 500, a kisebbek (timar) 300 holdnyi területűek voltak s a birtokosok 500 asper jövedelem után állítottak egy lovas.

Soha sem volt kívánatosabb a régi harczmodorhoz való ragaszkodás, mint épen ebben az időben. Látni fogjuk a csata folyamának leírásából, hogy a keresztény hadak az egységes vezetés

hiánya és egyéb hibák mellett a nehézkes, esztelen lovagi harcz-modornak lettek áldozatai.

A keresztény seregben hiányzott az egységes vezetés, de hiányzott az eszme is, mely czéltudatos működést eredményezhetett volna, mert Zsigmond intézkedéseiből és működéséből látjuk ugyan, hogy a dunamenti várak birtokába jutni igyekezett, azért, hogy működési alapja legyen az ellen, az ellenség ellen a melyet birodalma határaitól távol akart tartani, de nélkülözzük a tervszerűséget. Azt vélte-e, hogy a dunamenti várak elfoglalásával elég van téve mindennek. Működési tárgya s vonalai, mik voltak nem lehet tudni.

Ebben az esetben működési tárgya a török hadsereg lett volna, erről kellett volna megtudnia, hogy hol van s az utakon, melyeken leggyorsabban tehetne, átmenni a Balkánon s ott vívni csatát; vagy ha erre nem ért rá, a Balkán szorosait védelmi állapotba helyezni s a Balkán-vonalon innen központi állást foglalni.

De ő semmit sem tett, a miből láthatnánk, hogy a török hadsereget tekinti működési tárgyának. Ha nem tudott volna semmit arról, hogy a török Konstatinápoly ostromával fölhagyott, akkor sem lett volna szabad Nikápolynál vesztegelnie, akkor Konstantinápoly felé kellett volna mennie, mert csak ott lehet az ellenséget tönkre tenni, a hol van.

A nyugati lovagok cselekedeteiből egyebet nem látunk, mint féktelen vágyat arra, hogy kardjukat a törökével összemérjék, a kit gyűlölni tanultak papjaiktól s dajkáiktól, kik rémséges dolgokat beszéltek e — szerintük — hitetlenekről. Olyan messzire már nem gondoltak, hogy érdemesebb dolog és hasznosabb is a derék hadat tönkre tenni, mint valamely jelentéktelen csapatot, ők nem gondoltak Bajezid seregére s boldogok voltak, hogy Nikápolyt ostromolhatják. És ezt is hogy, ostromló szerek nélkül, körülféltetéssel, mely felette kényelmes dolog, mert lehet dinomdánomozni, misét hallgatni, imádkozni, s ha mindezekbe bele unnak, a falaknak rohanni.

Az oszmán sereg jól volt szervezve, számottevő gyalogsággal rendelkezett, egyes részei számtalan harcztéren együtt harczolva összeszoktak s egy eszmény vezérelte őket, az a melyet Mohammed teremtett meg. Ez az eszme az volt nekik, a mi a rómaiaknak Róma

nagysága. Azokat a népeket, a melyek a Korán szerint élnek, a közös nyelv¹⁾ mellett a Mekkában való évenként ismétlődő találkozás kapcsolja egymáshoz. A legkülönbözőbb fajokhoz tartozó népek, a nubiai harczos, mohamedán, szláv stb. testvérnek, még pedig édes testvérnek tartja egymást s mindnyájokra egyenlő varázsa van a Korán szavainak, meggyőződésből hisznek például abban, hogy «Isten ügyében öntött egy csep vérnek, 7rségen töltött egy éjnek Allah előtt nagyobb értéke van, mint két hónapi bőjtnek és imádságnak», továbbá «hogy a ki ütközetben esik el, annak bűnei meg vannak bocsátva».

Mohammed vallása a katonai fegyelemnek erős vára. A mohamedan katona bort nem iszik, kétes hírű nők és a kártya nem lazítják a fegyelmet, mint a keresztényeknél. A keresztény gyűjtő név alatt egymástól élesen elütő, egymást lenéző s meg nem értő népek értendők, a melyek ha össze is gyűlnek, hogy együtt harczoljanak, több kárt tesznek egymásban, mint az ellenségben. Példa reá a kereszties háborúk, s a nikápolyi csata is.

BÁRCZAY OSZKÁR.

¹⁾ Minden mohamedánusnak legalább a Koránt kell arabúl olvasnia.

1m